

G'ulomova Gulasal

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot fakulteti 2-kurs talabasi

e-mail : gavxar.a@icloud.com

YASHIL IQTISODIYOT VA UNING O'ZBEKISTONDAGI RIVOJLANISHI

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari, uning ahamiyati, global va mahalliy darajadagi rivojlanish tendensiyalari hamda O'zbekistonda bu yo'nalishda olib borilayotgan siyosat va amaliy ishlar ko'rib chiqiladi. Qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, ta'lim tizimi va startaplar orqali yashil iqtisodiyotni targ'ib qilish mavzulari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro hamkorlik va davlat dasturlari asosida yashil iqtisodiyotni kengaytirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, ekologik barqarorlik, qayta tiklanadigan energiya, innovatsion texnologiyalar, O'zbekiston, chiqindilarni qayta ishlash, ta'lim, startaplar, barqaror rivojlanish.

Kirish. So'nggi yillarda dunyo iqtisodiyotida katta o'zgarishlar yuz bermoqda. An'anaviy iqtisodiy model o'zining ekologik va resurs cheklovlariga duch kelgani bois, yangi yondashuv — yashil iqtisodiyot konsepsiyasi ilgari surilmoqda. Bu yondashuv resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni ta'minlash va ijtimoiy tenglikni qaror toptirishni maqsad qiladi. Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshirishga xizmat qiladi. O'zbekiston ham bu borada faol islohotlar olib bormoqda va kelajakni barqaror rivojlantirish yo'lida yashil iqtisodiyotga asoslangan siyosat yuritmoqda.

Yashil iqtisodiyot — bu iqtisodiy faoliyatning shunday shaklidirki, u atrof-muhitga zarar yetkazmasdan, tabiiy resurslardan samarali foydalanadi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Uning asosiy tamoyillari quyidagilar: qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash, ekologik toza ishlab chiqarishni rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish, ekologik ta'lim va ongni shakllantirish.

O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyot bo'yicha muhim hujjatlar, xususan, 2019-yilda qabul qilingan “Yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha strategiya” asosida quyidagi yo'nalishlarda ish olib borilmoqda: energetika sohasi, chiqindilarni boshqarish, qishloq xo'jaligi va transport sohasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda

Yoshlar yashil iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchidir. Startaplar, IT loyihalar, ekologik ko'ngilli harakatlar orqali ular o'z hissasini qo'shmoqda. Ta'lim tizimida ekologik ongni oshirish va yashil iqtisodiyotni integratsiya qilish maqsadida o'quv dasturlari yangilanmoqda. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda xalqaro moliyaviy institutlar, xususan, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki bilan hamkorlik qilinmoqda.

Yashil iqtisodiyot sohasida muammolar mavjud: ekologik madaniyat yetarli emas, texnologik imkoniyatlar cheklangan, moliyalashtirish yo'llari hali to'liq shakllanmagan. Takliflar: milliy kompaniyalar tashkil etish, imtiyozli kreditlar, grantlar ajratish va ekologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.

- Mamlakatda asosiy energiya manbai sifatida tabiiy gaz va ko‘mir kabi qazilma yoqilg‘ilar ishlatilmoqda, bu esa karbonat angidrid chiqindilarini ko‘paytiradi.
- Qishloq xo‘jaligida suvdan samarasiz foydalanish natijasida suv resurslari tez kamaymoqda.
- Aholi sonining o‘ssishi bilan chiqindilar miqdori ham ortib, ularni qayta ishlash darajasi pastligicha qolmoqda.
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hali yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan.

Yechimlar:

- Quyosh va shamol energiyasidan foydalanish bo‘yicha yirik loyihalarni amalga oshirish, masalan, quyosh elektr stansiyalarini qurish.
- Suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish va tomchilatib sug‘orish tizimini rivojlantirish.
- Qayta ishlash sanoatini rivojlantirish orqali chiqindilarni ikkilamchi xomashyo sifatida qayta foydalanishga yo‘naltirish.
- Yashil transport – elektr avtomobillar va jamoat transporti tarmog‘ini rivojlantirish orqali atmosferaga chiqindilarni kamaytirish.

Bugungi kunda mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya quvvatini 27 gigavattga yetkazish rejalashtirilgan. Quyosh va shamol stansiyalari bilan bir qatorda, kichik gidroelektr stansiyalar qurilishi ham jadallashmoqda. 2024 yilda qiymati 1,3 milliard dollardan oshadigan chiqindilardan energiya ishlab chiqarish loyihalari boshlangani bu sohada katta qadam bo‘ldi. Shuningdek, Rossiya bilan hamkorlikda Jizzax viloyatida kichik modulli yadro elektr stansiyasi qurilishi boshlangan.

Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirish uchun xalqaro obligatsiyalar va “green bond”lar chiqarilmoqda. O‘zbekiston London birjasida davlat yashil obligatsiyasini chiqarib, milliardlab mablag‘ jalb qildi. Jahon banki, Yevropa taraqqiyot banki, FAO va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikda energiya, qishloq xo‘jaligi va suv resurslarini barqaror rivojlantirishga yo‘naltirilgan loyihalar amalga oshirilmoqda.

Kelgusida mamlakat qayta tiklanuvchi energiya ulushini 40–54 foizgacha oshirishni, karbonat angidrid emissiyasini esa sezilarli darajada kamaytirishni maqsad qilgan. Shu orqali O‘zbekiston Markaziy Osiyoda yashil iqtisodiyotning ilg‘or markazlaridan biriga aylanishni rejalashtirmoqda.

Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi O‘zbekistonda barqaror o‘ssishni ta‘minlab, kelajak avlodlarga toza va sog‘lom atrof-muhit qoldirishga xizmat qiladi. Shu sababli hukumat, biznes va aholining hamkorligi bu yo‘nalishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Yashil iqtisodiyot – bu nafaqat iqtisodiy foyda olish, balki ekologik muhitni asrash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va kelajak avlodlar uchun barqaror rivojlanish asoslarini yaratish demakdir. O‘zbekiston bugungi kunda iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha muhim qadamlar tashlamoqda. Shu bilan birga, mavjud muammolar – energiya sarfi yuqoriligi, suv resurslari tanqisligi va chiqindilarni qayta ishlash darajasining pastligi – kompleks yondashuvni talab qiladi.

Kelajakda yashil iqtisodiyotga o‘tish mamlakatimiz uchun bir qator ijobiy natijalarni beradi:

- iqtisodiy samaradorlik va yangi ish o‘rinlari yaratish;
- energiya mustaqilligini oshirish va importga qaramlikni kamaytirish;
- aholining hayot sifatini yaxshilash va sog‘lom ekologik muhit yaratish;
- xalqaro miqyosda ekologik jihatdan mas‘uliyatli davlat sifatida obro‘ni oshirish.

Buning uchun davlat tomonidan qonunchilik bazasini mustahkamlash, tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash, aholining ekologik madaniyatini oshirish hamda xalqaro tajribalarni keng joriy etish muhimdir. Har bir fuqaro va korxona yashil iqtisodiyot tamoyillariga amal qilsa, O‘zbekiston kelgusida nafaqat iqtisodiy jihatdan kuchli, balki ekologik jihatdan ham barqaror davlatga aylanishi mumkin.

Shu bois yashil iqtisodiyotga o'tish – bu bugungi kunning ehtiyoji, ertangi kunning esa garovidir. Viloyatlarda yashil iqtisodiyot rivojini ta'minlash uchun bir nechta ustuvor yo'nalishlar bo'yicha o'zgarishlar amalga oshirilishi mumkin. Avvalo, har bir hududning tabiiy resurslari va iqtisodiy imkoniyatlari hisobga olinishi zarur. Quyidagi choralar muhim ahamiyat kasb etadi:

Birinchidan, **qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish**. Har bir viloyatda quyosh va shamol energiyasi stansiyalarini qurish, aholi uylariga quyosh panellari o'rnatish uchun subsidiya va soliq imtiyozlari berish lozim. Masalan, Qoraqalpog'iston va Navoiy viloyatlarida shamol va quyosh energiyasi katta salohiyatga ega.

Ikkinchidan, **qishloq xo'jaligida ekologik toza texnologiyalarni kengaytirish**. Tomchilatib sug'orish, organik o'g'itlar va pestitsidlardan foydalanish, issiqxona xo'jaliklarini energiya tejamkor tizimlar asosida modernizatsiya qilish orqali suv va resurslardan samarali foydalanish mumkin.

Uchinchidan, **transport tizimini modernizatsiya qilish**. Yirik shaharlar va viloyat markazlarida elektr avtobuslar, velosiped yo'laklari va jamoat transportini rivojlantirish orqali chiqindilarni kamaytirish mumkin.

To'rtinchidan, **qayta ishlash sanoatini rivojlantirish**. Har bir viloyatda chiqindilarni saralash va qayta ishlash zavodlarini qurish nafaqat ekologiyani, balki iqtisodiy faollikni ham oshiradi.

Beshinchidan, aholi ongini oshirish. Viloyatlarda yashil iqtisodiyot bo'yicha o'quv markazlari, treninglar, ko'rgazmalar tashkil etish orqali aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish muhim. Bu choralarning amalga oshirilishi natijasida, hududlarda yangi ish o'rinlari yaratiladi, resurslardan oqilona foydalanish ta'minlanadi va ekologik muammolar kamayadi. Shu orqali O'zbekistonning yashil iqtisodiyot konsepsiyasini amalga oshirish tezlashadi.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyot mamlakatning barqaror rivojlanish strategiyasining muhim yo'nalishiga aylangan. 2019–2030 yillarga mo'ljallangan “Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi” energiya samaradorligini oshirish, chiqindi gazlar emissiyasini kamaytirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishni ko'zda tutadi.

So'nggi yillarda mamlakatda quyosh va shamol elektr stansiyalari qurilishi jadallashib, umumiy quvvatni oshirish bo'yicha yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. 2024 yilda 27 GVt quvvatga ega qayta tiklanuvchi energiya manbalarini ishga tushirish rejalashtirilgan. Bundan tashqari, chiqindilardan energiya olish va Orol dengizi qurigan hududida ekologik tiklash ishlari olib borilmoqda.

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash maqsadida O'zbekiston “yashil obligatsiyalar” va xalqaro kredit liniyalarini joriy etmoqda. Xalqaro tashkilotlar – Jahon banki, AFD, GGGI va FAO bilan hamkorlikda qishloq xo'jaligi, suv resurslari va bioxilma-xillikni tiklash bo'yicha ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda.

Bu islohotlarning asosiy maqsadi – iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirish, resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni asrash va energiya xavfsizligini ta'minlashdir. Shu orqali O'zbekiston kelajakda mintaqada yashil iqtisodiyotning ilg'or markazlaridan biriga aylanishni maqsad qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi”, 2019.
2. Egamberdiyev Sh., Kamoliddinov F. 'Yoshlar va yashil iqtisodiyot: barqaror kelajak sari', Modern Education and Development, 2025.
3. UNEP (United Nations Environment Programme). 'Green Economy Principles', 2020.

4. Jahon banki – 'O‘zbekistonda energiya samaradorligini oshirish hisobotlari', 2024.
5. Osiyo Taraqqiyot Banki – 'Renewable Energy Projects in Central Asia', 2023.
6. Xabibullayev A., Egamberdiyev Sh. 'Green Economy and Environmental Challenges', Modern Education and Development, 2025.
7. O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi hisobotlari, 2024.